

БЕЗОСОБОВО-БЕЗСУБ'ЄКТНІ РЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

1. Доповідь присвячено зіставному дослідженню синтаксичної будови та семантики безособо-безсуб'єктних речень (ББР) в англійській та українській мові, отриманих шляхом суцільної вибірки із англійської та української літератури ХХ століття.

2. Об'єктом дослідження є англійські і українські безособові речення, що складають 282 одиниці в англійській мові та 175 одиниць в українській.

3. Безособові речення – речення, в яких “виражається дія або стан, що виникають та існують незалежно від відтворювача дії та носія стану” [2, с. 44]. ББР – безособові речення, що характеризуються відсутністю семантичного суб'єкта в структурі та значенні речення.

4. Аналіз англійських та українських ББР показав, що одиниці дослідження мають різну синтаксичну структуру.

4.1. Англійські ББР характеризуються двоскладною синтаксичною структурою, тобто наявністю двох головних членів речення – підмета та присудка. Слід зазначити, що носієм значення англійського безособового речення є присудок, а підмет є асемантичним.

4.1.1. Підмет ББР виражено безособовими займенниками *it* та *there*, що виконують суто формальну синтаксичну функцію і не мають лексичного значення, наприклад: (1) *There's no time* ‘Нема часу’; (2) *It was ten o'clock of a mild day in October...* ‘Була десята година м'якого жовтневого дня’ та ін.

4.1.2. Аналіз англійських ББР за типом присудка дозволив виділити наступні типи речень.

1) ББР із складеним іменним присудком (92,4%), що складається із дієслова-зв'язки та іменної частини, вираженої іменником, прикметником, числівником, герундієм тощо: (2) *It was dark now...* ‘Було вже темно...’ та ін.

2) ББР із складеним прислівниковим присудком, який включає дієслово-зв'язку та прислівник, що може бути поширеним за допомогою числівника (5,5 %): (3) *It was seven o'clock of the September evening* ‘Була сьома година вересневого вечора...’ та ін.

3) ББР із простим дієслівним присудком (2,1%): (4) *It had perceptibly darkened* ‘Помітно потемніло’ та ін.

4.2. Українські ББР, на відміну від англійських, є односкладними реченнями із єдиним головним членом, вираженим:

1) Дієсловом (84,6%), що є вираженим:

а) особовим дієсловом у безособовому значенні, що виражають фізичні явища природи, навколишнього середовища, фізіологічні процеси, психічний стан людини тощо: (5) *У резолюції Дванадцятого з'їзду нашої партії говорилося про наукову організацію праці й правління* та ін.;

б) безособовим дієсловом. В цих реченнях, залежно від семантики, дійова особа може бути відсутньою, як, наприклад, в реченнях на позначення стану природи: (6) *Незабаром світатиме* та ін.;

г) дієсловом *було* в негативній формі (не було) або незмінюваним словом *нема* (немає) та іменником (займенником) у формі родового відмінка: (7) *Самотності ще не було, вона лиш маячила на обрях снів, ще тільки загрозливо, по-тигрячому підкрадалась....* та ін.;

д) безособовою формою дієслова, що закінчується на -но, -то для вираження результату дії: (8) *Для звірів збирано свіже м'ясо* та ін.

2) Прислівником (15,7%): (9) *Але було ж так холодно* та ін.

5. Аналіз семантики ББР показав, що головним семантико-формуєчим компонентом ББР в англійській мові є присудок, а в українській – головний член односкладного ББР, що співвідноситься із присудком двоскладного речення.

5.1. Дослідження семантики ББР обох мов дозволило виявити 4 спільні семантичні групи ББР:

1) Оцінні ББР (англ. 50,9%; укр. 31,2%), що виражають відношення мовця щодо явищ, ситуацій, дій; описують середовище, розташування речей в ньому, його атмосферу тощо: англ. (10) *It's pretty nice here* 'Тут дуже гарно'; (11) *It's so noisy in here* 'Тут дуже шумно' та ін.; укр. (12) *Удома було самотньо й тяжко*; (13) *В залі було душно...* та ін.

2) Темпоральні ББР (англ. 22,5%; укр. 5,7%), що детально описують час, коли відбувається розповідь або сталася подія: англ. (14) *It was late afternoon* 'Був пізній вечір' та ін.; (15) *Була неділя, було двадцять друге червня, був тисяча дев'ятсот сорок перший рік* та ін.

3) Погодні ББР (англ. 16,7%; укр. 18%), що описують стан погоди та природи: англ. (16) *It was really very hot* 'Було дійсно дуже жарко'; (17) *It was not yet quite dark* 'Ще не зовсім стемніло' та ін.; укр. (18) *Сьогодні холодно*; (19) *А в степу такого намело, що й не пробитися* та ін.

4) Перцептивні ББР (англ. 3,9%; укр. 5,2%), що зображують чуттєве сприйняття мовцем ситуації, того, про що йде мова в реченні: англ. (19) *It sounds marvelous* 'Звучить фантастично' та ін.; укр. (20) *Пахло висохлою на сонці травою, луговим різноцвіттям* та ін.

5.3. Аналіз ББР досліджуваних мов дозволив виявити більше семантичних груп ББР на матеріалі української мови, ніж англійської. Таким чином, окрім описаних вище спільних семантичних груп БР на матеріалі англійської мови виділено семантичну групу сентенційних ББР (6,1%). ББР цієї групи виражають повчання: англ. (21) *It's a waste of time teaching history* 'Навчання історії – втрата часу' та ін. Аналогічні за значенням одиниці на матеріалі української мови співвідносяться з двоскладними реченнями, тому ця семантична група не виділена поміж українських БР.

На відміну від англійської мови на матеріалі української виділено наступні семантичні типи ББР:

1) Проскриптивні ББР (24,2%), що позначають необхідність, вимушеність, можливість виконання дії: (22) Потрібна тільки вірність; (23) Науку треба зберігати так само, як довколишнє середовище та ін.

2) Екзистенціальні ББР, що позначають наявність або відсутність чого-небудь де-небудь (8,1%): (24) *Планів не було...* та ін. Аналіз показав, що ця семантична група БР не є дуже розповсюдженою на матеріалі української мови, а поміж виборчого матеріалу англійської мови є зовсім відсутньою.

3) Психоемотивні ББР (7,6%), що описують психічний та емоціональний стан мовця, що не є зазначеним в реченні: (25) *Трохи полегшало*; (26) *Хотілося схватися іноді від твоїх очей* та ін.

Відсутність цієї групи ББР в англійській мові пов'язана із необхідністю позначити в англійському реченні мовця на позиції підмета, тобто ввести семантичний суб'єкт, що зовсім не співпадає з метою дослідження.

6. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

6.1. Синтаксичний аналіз ББР дозволив виділити відмінні риси в організації аналізованих речень. ББР англійської мови є двоскладними із асемантичним формальним підметом *it, there*; ББР української мови – односкладними, безпідметовими реченнями.

6.2. Дослідження структурної організації аналізованих ББР показав, що серед англійських ББР домінують речення із складеним іменним присудком, а поміж українських ББР домінують речення із головним членом, вираженим дієсловом (див. 4.1.2, 4.2.).

6.3. Спільними семантичними типами ББР обох мов стали: оцінні, темпоральні, погодні та перцептивні ББР (див. 5.1).

6.4. Відмінності становлять сентенційні ББР в англійській мові та проскриптивні, психоемотивні й екзистенціальні ББР в українській (див. 5.2 та 5.3.) Зазначені семантичні групи були виділені лише на матеріалі однієї з порівнюваних мов, що зумовлено особливостями їх синтаксичної будови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І.Р. Вихованець. – К., Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А.П. Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект / А.П. Загнітко. – Донецьк, 2009. – 137 с.
3. Смирницкий А.И. Синтаксис английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1957. – 286 с.
4. Voeckx C. Bare Syntax / Cedric Voeckx. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 295 p.
5. Edmonds Joseph E. Discovering Syntax : Clause Structures of English, German and Romance / Joseph E Edmonds. – Berlin, Ney York : Mouton de Gruyter, 2007. – 393 p. – (Studies in generative Grammar ; 93).